

МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ ЯК РЕГУЛЯТОРИ ВІДНОСИН ЩОДО НАБУТТЯ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ

INTERNATIONAL TREATIES AS REGULATORY MECHANISM OF OBTAINING AND EXERCISING RELATIONSHIP OF INDUSTRIAL PROPERTY OBJECTS RIGHTS

Калінчук З.І.,

аспірант кафедри

інтелектуальної власності, інформаційного та корпоративного права
Львівського національного університету імені Івана Франка

У статті досліджено міжнародні договори, що регулюють відносини щодо набуття та здійснення прав на об'єкти промислової власності. Проаналізовано ключові положення, які впливають на сучасний стан регулювання процедури подання окремих видів заявок; встановлення дати подання та складу матеріалів заявки; продовження та поновлення строків під час здійснення патентної процедури для забезпечення кращих можливостей для заявників отримати патентні права; процедурних вимог до анулювання патентів тощо.

Ключові слова: міжнародні договори, об'єкти промислової власності, міжнародна заявка, патент, товарний знак, винахід, промисловий зразок, право пріоритету.

В статье исследованы международные договоры, регулирующие отношения по приобретению и осуществлению прав на объекты промышленной собственности. Проанализированы ключевые положения, которые влияют на современное состояние регулирования процедуры подачи отдельных видов заявок; установления даты подачи и состава материалов заявки; продления и возобновления сроков при осуществлении патентной процедуры для обеспечения лучших возможностей для заявителей получить патентные права; процедурных требований к аннулированию патентов и др.

Ключевые слова: международные договоры, объекты промышленной собственности, международная заявка, патент, товарный знак, изобретение, промышленный образец, право приоритета.

The article deals with international treaties regulating obtaining and exercising relationship of industrial property objects rights. The author analyzed key provisions that affect the current state regulation of the submission of applications and patents; establishment of the filing date and composition of the application materials; prolongation and renewal of the patent procedure terms in order to provide the best opportunities for applicants to obtain patent rights; procedural requirements for cancellation of patents, etc.

Key words: international treaties, industrial property objects, international application, patent, trademark, invention, design, priority right.

Постановка проблеми. Охорона прав на об'єкти інтелектуальної власності з кожним роком стає все більш актуальною. Результатом науково-технічної діяльності є об'єкти промислової власності, які нині складають основу економіки різних держав. Немає сумніву, що чим вище рівень науково-технічної діяльності, тим вище рівень виробництва, тим потужніше економіка держави. Надзвичайно важливою є міжнародна охорона, коли не лише певна країна дотримується власних правил, але й існують механізми, вироблені та узгоджені низкою держав, яких дотримуються, що є найголовнішим. Уникнення плутанини, підтримання здорової конкуренції, надання охорони багатьма країнами одночасно щодо одного об'єкта за однією заявкою зумовлюють важливість охорони прав на об'єкти промислової власності, отже, прийняття міжнародних договорів, у яких закріплюються основоположні принципи такої охорони.

Стан дослідження. Наукові дослідження механізму міжнародної охорони прав на об'єкти промислової власності здійснювались неодноразово та ґрунтовно у більш широкому плані. Значний внесок у дослідження теоретико-прикладних проблем у сфері охорони прав на об'єкти промислової власності зробили такі вчені, як А.С. Ромашко, І.І. Верба, В.В. Пригода, О.С. Яворська, Л.Л. Тарасенко,

В. Валле, А.І. Кубах, О.А. Підпригора, О.Б. Бутнік-Сіверський, В.С. Дроб'язко.

Метою роботи є дослідження та аналіз міжнародних договорів, укладених для уніфікації та вдосконалення відносин щодо набуття та здійснення прав на об'єкти промислової власності.

Виклад основного матеріалу. Міжнародна система охорони прав на об'єкти промислової власності спрямована на уніфікацію на світовому ринку єдиних правил для забезпечення ефективної охорони винаходів, корисним моделям, промисловим зразкам, товарним знакам, знакам обслуговування, фірмовим найменуванням та вказівкам щодо походження чи найменування місця походження, а також для припинення недобросовісної конкуренції. Для досягнення цієї мети прийнято низку міжнародних угод, зокрема Паризьку конвенцію про охорону промислової власності 1883 року, Мадридську угоду про міжнародну реєстрацію знаків 1891 року, Ніццьку угоду про Міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків 1957 року, Гаазьку угоду про міжнародну реєстрацію (депонування) промислових зразків і корисних моделей 1925 року, Договір про патентну кооперацію 1970 року.

Документом, який визначає сучасні вимоги міжнародної системи охорони інтелектуальної власності

загалом, є Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights; скорочено TRIPS) (далі – Угода). Зокрема, питанням інтелектуальної власності присвячена глава 9 цієї Угоди. Головними цілями глави 9 є спрощення створення й комерційного використання інноваційних продуктів та продуктів творчої діяльності на території Сторін, досягнення належного та ефективного рівня охорони й захисту прав інтелектуальної власності [1, с. 77]. Угодою закріплено низку важливих стандартів, які стосуються окремих об'єктів інтелектуальної власності, зокрема товарних знаків, географічних зазначень, об'єктів авторського права, винаходів. Ці стандарти є мінімальними, але договірні сторони не можуть передбачати нижчий рівень охорони об'єктів інтелектуальної власності. До мінімальних вимог, наприклад, належать такі:

1) процедури захисту прав інтелектуальної власності, повинні бути справедливими та рівними для всіх, вони не повинні бути безпідставно ускладнені;

2) сторони судочинства повинні мати можливість перегляду органом судової влади остаточних адміністративних рішень та за дотримання юридичних положень законодавства країни-учасниці стосовно важливості справи, принаймні юридичних аспектів першого судового рішення по суті справи (стаття 41(4) Угоди);

3) органи судової влади повинні мати право вимагати від порушника сплачувати власнику прав збитки в розмірі, достатньому для адекватної компенсації шкоди, якої зазнав власник прав через порушення його прав інтелектуальної власності порушником, який свідомо або за наявності достатніх підстав для свідомої дії брав участь у порушенні (стаття 45(1) Угоди).

Також передбачено деякі принципи щодо окремих об'єктів інтелектуальної власності:

1) принципи щодо торгових марок передбачають, що характер товарів або послуг, стосовно яких реєструється товарний знак, не може бути перешкодою для реєстрації товарного знаку; первісна реєстрація й кожне наступне продовження реєстрації товарного знаку мають здійснюватися щонайменше на сім років; при цьому кількість таких продовжень є необмеженою;

2) принципи щодо промислових зразків передбачають, що захист надається мінімум на 10 років;

3) принципи щодо винаходів передбачають, що патенти видаються для будь-яких винаходів незалежно від того, чи є вони продуктами або процесами в усіх сферах технології, за умови, що вони є новими, мають винахідницький рівень та є промислово придатними; патенти видаються, а патентні права використовуються без будь-якої дискримінації за місцем створення винаходу, сферою технології та незалежно від того, яке походження має продукція: зарубіжне чи вітчизняне (стаття 27(1) Угоди).

Також важливими принципами, закріпленими в Угоді, є принцип національного режиму та принцип найбільшого сприяння, адже будь-яка перевага,

сприяння, пільга або імунітет, що надається країною-учасницею підданим будь-якої іншої країни, має бути негайно й безумовно надана підданим всіх інших країн-учасниць з обмеженнями, зазначеними у статті 4 Угоди.

Паризька конвенція про охорону промислової власності 1883 року (далі – Паризька конвенція) сьогодні є основним міжнародно-правовим документом, який визначає засади всіх інших міжнародно-правових документів у сфері охорони промислової власності. Станом на 2019 рік 177 країн приєдналися до Паризької конвенції [2]. Вона застосовується до промислової власності у найширшому значенні, а саме до винаходів, корисних моделей, промислових зразків, товарних знаків, знаків обслуговування, фірмових найменувань та вказівки про походження чи найменування місця походження, а також припинення недобросовісної конкуренції. Основною метою Паризької конвенції є створення Союзу по охороні промислової власності та визначення єдиних підходів до низки важливих питань до охорони прав на об'єкти промислової власності. У Конвенції регламентуються питання принципу національного режиму, права конвенційного пріоритету, принципу незалежності патентів, права винахідника на ім'я, видачі примусових ліцензій [3].

Національний режим означає, що громадяни кожної країни Союзу користуються в усіх інших країнах Союзу тими ж привілеями, що надаються тепер чи будуть надаватися згодом відповідними законами власним громадянам, не обмежуючи прав, спеціально передбачених Паризькою конвенцією (стаття 2(1) Паризької конвенції). Це положення означає, що права, що випливають з патенту, будуть охоронятися однаково незалежно від громадянства, а всі будуть користуватися однаковими законними засобами захисту від будь-якого посягання на їх права.

Для спрощення процесу подання та покращення охорони прав визначено поняття права пріоритету. Подавши заявку на отримання охоронного документа в певній країні, заявник протягом певного часу має можливість подати таку ж заявку в будь-якій іншій країні-учасниці, адже незмінним залишається територіальний принцип охорони прав на об'єкти промислової власності, а таке положення допомагає заявнику захиститися від недобросовісних конкурентів та продумати, чи дійсно потрібно реєструвати той чи інший об'єкт з огляду на стан справ за першою заявкою.

Щодо принципу незалежності патентів, то він означає, що патенти, заявки на які подані в різних країнах Союзу громадянами країн Союзу, є незалежними від патентів, одержаних на той самий винахід в інших країнах, які входять або не входять до складу Союзу, тобто патенти, заявки на які подані протягом строку пріоритету, є незалежними як щодо підстав визнання їх недійсними та припинення дії прав, так і щодо визначення нормального строку їх дії (стаття 4 bis (1–2) Паризької Конвенції).

Також у Паризькій конвенції визначено низку положень, що стосуються окремих об'єктів промислової

власності, зокрема товарних знаків; фірмових найменувань, колективних знаків; обов'язку використання зареєстрованих товарних знаків; видачі примусових ліцензій; гарантій охорони промислових зразків у всіх країнах Союзу; тимчасової охорони на певних міжнародних виставках; визначення поняття та заборони недобросовісної конкуренції.

Часто зазначають, що Договір про патентну кооперацію (далі – РСТ) 1970 року став найважливішим досягненням після Паризької конвенції у сфері захисту прав на винаходи. До підписання РСТ заявниками процедура отримання патенту була досить громіздкою та затратною, адже подання патентних заявок за традиційною системою, яка існує для країн – учасниць Паризької конвенції, означає, що кожне Патентне відомство, в яке подається заявка, має проводити формальну експертизу кожної заявки, що подається [4, с. 40]. РСТ розвиває положення Паризької конвенції та більш детально систематизує положення щодо міжнародного пошуку, міжнародної заявки, міжнародної попередньої експертизи, технічних послуг та деяких адміністративних питань щодо Міжнародного союзу патентної кооперації. При цьому у РСТ зазначено, що жодне положення цього Договору не має розумітись як обмеження будь-яких прав для будь-яких осіб, передбачених Паризькою конвенцією.

Підписання РСТ створює низку переваг для заявників та загалом міжнародної системи реєстрації прав на винаходи.

1) Скорочення витрат, адже подається єдина заявка однією мовою в Національне відомство, а видання патенту відбувається в декількох країнах – учасницях РСТ. Розсилання копій заявки до Міжнародного бюро ВОІВ та Міжнародного пошукового органу здійснює Відомство самостійно. Однак важливо розуміти, що система РСТ є тільки системою впорядкування подання міжнародної заявки, але не видачі патенту. Видача патенту є виключно функцією Національних відомств тих країн – учасниць РСТ, в яких заявник бажає одержати охорону свого винаходу [5, с. 586].

2) Встановлено чіткі вимоги до змісту міжнародної заявки та заборону визначення додаткових вимог до форми чи змісту міжнародної заявки.

3) Міжнародна заявка може містити заяву про пріоритет однієї чи декількох заявок, що передують, поданих до будь-якої країни – учасниці Паризької конвенції чи щодо будь-якої такої країни.

4) За бажанням заявника після проведення міжнародного пошуку може бути проведена міжнародна попередня експертиза. Висновок міжнародної попередньої експертизи не містить ніяких тверджень про те, чи подається заявлений винахід патентоспроможним або непатентоспроможним згідно з будь-яким національним законодавством. У висновку стверджується за кожним пунктом формули, чи відповідає він критеріям новизни, винахідницького рівня (неочевидності) та промислової придатності, як вони визначені для цілей міжнародної попередньої експертизи (стаття 35(2) РСТ).

Договір про патентне право 2000 року (далі – PLT) є ще одним важливим кроком до гармонізації законодавства щодо процедур подання заявок, підтримання чинності патентів та деяких адміністративних процедур. PLT та Інструкція до нього забезпечують врегулювання питань, зокрема щодо характерних особливостей окремих видів заявок та патентів; встановлення дати подання заявки; складу заявочних матеріалів та вимог до їх оформлення; продовження та поновлення строків під час здійснення патентної процедури для забезпечення кращих можливостей для заявників отримати патентні права; процедурних вимог до анулювання патентів; забезпечення прав заявника на захист своїх інтересів тощо [4, с. 47–48]. При цьому у PLT визначено максимальний набір вимог, тобто договір не визначає єдиної процедури для всіх країн-учасниць, а договірною стороною вільна висувати вимоги, які щодо заявників і власників є більш сприятливими, ніж вимоги, передбачені в цьому Договорі та Інструкції (стаття 2 (1) PLT). В Інструкції до PLT містяться правила щодо адміністративних вимог, питань або процедур, а також деталізовано положення договору. Також визначено перелік дій, які заявник може вчинити через свого Представника.

Гаазька угода про міжнародне депонування промислових зразків (далі – Гаазька угода) набула чинності у 1928 році та переглядалась декілька разів. Нині Гаазька угода втілена в Женевському акті 1934 року та Гаазькому акті 1960 року. Загалом до Гаазької системи приєдналися 70 країн [6]. Метою прийняття Гаазької угоди є спрощення процедури надання правової охорони на промислові зразки одразу у великій кількості країн. Важливо, що Гаазька угода передбачає можливість подання заявки на реєстрацію промислового зразка безпосередньо в Міжнародне бюро або у Відомство Договірної сторони заявника, яке самостійно надсилає їх у Міжнародне бюро. Також визначено перелік вимог до заявки та супровідних документів, право пріоритету, встановлення дати, з якої патент є чинним, строки, на які така чинність може бути продовжена, та низку адміністративних питань щодо функціонування Гаазького союзу та Міжнародної класифікації тощо.

У сфері охорони прав на знаки для товарів та послуг найбільш глобальним міжнародно-правовим документом є Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків 1891 року (далі – Мадридська угода) та Протокол до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків, прийнятий в Мадриді 28 червня 1989 року (далі – Протокол). Як і попередні угоди, Мадридська угода мала на меті полегшення процесу реєстрації прав на знаки (як торгові марки, так і сервісні знаки). На момент прийняття Мадридської угоди кожна країна послугоувалась власним законодавством та власними правилами реєстрації торгових марок, тому зареєструвати права на торгову марку було досить дорого, затратно по часу й силах; в більшості країн така реєстрація була можливою лише за посередництвом патентного повіреного. Незважаючи на переваги, які пропонувала Мадридська

угода, кількість договірних країн завжди залишалась відносно низькою, хоча до підписання Протоколу угода існувала вже більше ста років. Лише після підписання Протоколу до Мадридської угоди кількість договірних країн зросла до 103 (станом на березень 2019 року) [7].

Порівняно з Мадридською угодою Протокол до неї усуває низку проблем, які були причиною небажання приєднатися до неї більшій кількості країн. За Мадридською угодою система реєстрації виглядає таким чином. Заявник (громадянин однієї з договірних країн; особа, яка має місце проживання або дійсне й нефіктивне промислове чи торговельне підприємство на території однієї з договірних країн) спершу реєструє знак у національному або регіональному відомстві, а потім подає заявку на міжнародну реєстрацію через таке відомство. Відомство країни походження надсилає заявку до Міжнародного бюро, яке здійснює експертизу заявки та проводить міжнародну реєстрацію. Тоді Міжнародне бюро здійснює міжнародну публікацію та повідомляє договірні країни, в яких заявник просить охорону свого знаку. Протягом року кожна така країна має право попередньо відмовити в реєстрації знаку, й тоді процедура продовжується в національному або регіональному патентному відомстві, що відмовило, чи в судах відповідної договірної країни. Знак за такою системою реєструється терміном на 20 років з можливістю продовжити реєстрацію ще на 20 років. Важливо, що перші 5 років міжнародна реєстрація є залежною від національної реєстрації: якщо припиняється дія національної реєстрації, те ж саме відбувається з міжнародною.

Протоколом до Мадридської угоди внесена низка нововведень, що привели до значного збільшення кількості договірних країн. Перш за все Протокол дає змогу подавати міжнародну заявку на основі національної реєстрації або національної заявки. Заявка подається до Міжнародного бюро через Національне відомство, яке може встановлювати додатковий збір на свою користь за подачу міжнародної заявки або за продовження міжнародної реєстрації. Строк охорони знаку становить 10 років з правом продовжити на 10 років. Збільшується також строк, протягом якого Договірна сторона може відмовити в реєстрації знаку (в Протоколі він становить 18 місяців).

Загалом важливою перевагою Мадридської системи є те, що кожна заявка та реєстрація є незалежними. Відмова однієї із заявлених країн не приводить до автоматичної відмови за всією заявкою. Також оскільки єдину заявку потрібно подати в національне відомство, то немає потреби звертатися до великої кількості патентних повірених, що також зменшує затрати часу та коштів на процедуру реєстрації. Особливістю міжнародної реєстрації ТМ є відсутність єдиного охоронного документа. Фактом реєстрації вважається публікація Міжнародного бюро в бюлетені та на офіційному веб-сайті про те, що цей знак зареєстрований щодо певної країни (певних країн).

Цікавим є Найробський договір про охорону Олімпійського символу 1981 року. Єдина мета,

з якою укладено цей документ, полягає в тому, щоби відмовляти в реєстрації чи визнавати реєстрацію недійсною, якщо знак містить олімпійський символ у такому вигляді, як це визначено в Статуті Міжнародного олімпійського комітету. Такі позначення допускаються до реєстрації лише з дозволу Міжнародного олімпійського комітету. Однак жодна країна – учасниця цього Договору не повинна забороняти використання олімпійського символу, якщо він використовується ЗМІ задля інформації про олімпійський рух або діяльність, що здійснюється в рамках цього руху.

Для гармонізації законодавства щодо товарних знаків прийнято Договір про закони щодо товарних знаків 1994 року (далі – TLT). TLT зобов'язує договірні країни привести національні закони до вимог цього Договору, а країни, що не мають таких законів, врахувати положення TLT під час їх прийняття. Цей Договір застосовується до знаків, які складаються з візуальних позначень, та не застосовується до голографічних знаків і знаків, які не складаються з візуальних позначень, зокрема до звукових та нюхових знаків, а також до колективних, сертифікаційних та гарантійних знаків. За TLT кожна країна, яка приєднується, зобов'язана здійснювати реєстрацію знаків, а також дотримуватися положень Паризької конвенції щодо знаків (стаття 15 TLT) та Ніццької класифікації. Окрім того, TLT вводить низку важливих положень. Допускається подання заявки на кілька товарів чи послуг (стаття 6 TLT). За бажання заявника здійснюється одна реєстрація, навіть якщо товари чи послуги, зазначені в заявці, належать до різних класів Ніццької класифікації (стаття 3(5) TLT). Завдяки цьому будь-яка заявка, в якій перелічені декілька товарів та/або послуг, може бути поділена заявником або на його прохання на дві чи декілька заявок шляхом розподілу між такими заявками товарів та/або послуг, перелічених у первинній заявці. Виділені заявки зберігають дату подання первинної заявки та її пріоритет, за наявності такого (стаття 7(1) TLT). Також можливий поділ не лише заявки, але й реєстрації. Стаття 3 TLT визначає максимальний перелік відомостей, які договірна сторона може вимагати під час подання заявки. Визначено максимальну кількість даних, необхідних для внесення виправлень помилок заявника або власника в будь-якому повідомленні, надісланому до відомства, які відображені в реєстрі. Навіть якщо зміна стосується декількох реєстрацій, достатньо однієї заяви за умови, що в ній вказано номери всіх відповідних реєстрацій (стаття 10 (1) e) TLT). Як доповнення до TLT прийнята також Інструкція, яка містить деталізовані правила щодо деяких вимог TLT та адміністративних вимог, питань або процедур. Сінгапурський договір про право товарних знаків 2006 року (далі – Сінгапурський договір) є фактичним вдосконаленням Договору про закони щодо товарних знаків 1994 року, який розширив свою дію порівняно з попереднім Договором та застосовується до знаків, що складаються з позначень, які може бути зареєстровано як знаки відповідно до права Договірної

сторони. Важливим нововведенням Сінгапурського договору є те, що Договірна Сторона може вибирати засоби передачі повідомлень: чи приймає вона повідомлення в паперовій, електронній чи в будь-якій іншій формі.

Для впорядкування та створення єдиної класифікації товарів та послуг для реєстрації знаків, промислових зразків та винаходів укладено декілька угод, а саме Ніщцьку угоду про Міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків 1957 року (далі – Ніщцька угода); Локарнську угоду про заснування Міжнародної класифікації промислових зразків 1968 року (далі – Локарнська угода); Страсбурзьку угоду про Міжнародну патентну класифікацію 1971 року (далі – Угода про МПК) та Віденську угоду про заснування Міжнародної класифікації зображувальних елементів знаків 1973 року (далі – Віденська угода). Угоди мають виключно адміністративний характер. До підписання цих Угод існувала низка національних та регіональних класифікацій, однак закономірно виникла необхідність створення єдиної класифікації, яка би полегшувала орієнтацію в патентній документації, пошук матеріалів та швидкий доступ до класифікованих патентних документів.

Важливо, що Класифікації мають в кожній з договірних країн таке значення, яке надається їм у цій країні. Вони можуть використовуватися і як основні, і як допоміжні. Зокрема, Класифікація не зв'язує договірні сторони ні щодо визначення обсягу охорони знаку, ні щодо визнання знаків обслуговування (стаття 2 (1) Ніщцької угоди). Факт включення будь-якого найменування в алфавітний перелік ніяким чином не впливає на права, що можуть існувати на це найменування (стаття 2 (4) Ніщцької угоди). Класифікація зображувальних елементів не обмежує договірні країни стосовно обсягу охорони, що надається знаку (стаття 4 (1) Віденської угоди). Угода про

МПК містить переважно адміністративні положення, що стосуються мов ведення Класифікації; інформації, яка вноситься у Класифікацію; органів, які адмініструють Класифікацію; створення Спеціального союзу, його Асамблеї та Міжнародного бюро тощо.

Всі договори, досліджені у статті, ратифіковані у той чи інший час Україною. Вони стали основою прийняття сучасної системи нашого законодавства й неухильно використовуються не лише законодавцем, але й судами та громадянами нашої країни, адже право інтелектуальної власності має так званий транскордонний характер, відносини інтелектуальної власності не обмежуються територією однієї держави, отже, повинні існувати міжнародні уніфіковані правила та стандарти в цій сфері [1, с.79].

Висновки. У сучасному світі розвиток відосблених від міжнародної діяльності держав є неможливим, тому міжнародні механізми охорони промислової власності є тим інструментом, який ще більше спрощує життя людей, підносить його на якісно новий рівень та допомагає гарантувати людям охорону їх прав. Підсумовуючи вищевикладене, можемо констатувати, що за допомогою міжнародних договорів усунена низка проблем, які пов'язані з процедурою реєстрації та подальшої охорони прав на об'єкти промислової власності. В міжнародних договорах визначено мінімальні стандарти та максимальні вимоги, які держава може використовувати; визначено стандарти, якими може послуговуватися, приймаючи власні нормативні акти. Багато договорів, які були підписані ще в середині минулого століття, досі залишаються чинними, що свідчить про правильний напрям, який світова спільнота вибрала для формування охоронного механізму у сфері промислової власності. Як ми бачимо, лише спільна діяльність світової спільноти зможе відповідати реаліям часу та забезпечувати адекватну й достатню охорону особам, які творять нове.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Інтелектуальне право України / за заг. ред. О.С. Яворської. Тернопіль : Підручники і посібники, 2016. 608 с.
2. Всесвітня організація інтелектуальної власності. URL: https://www.wipo.int/treaties/en/ShowResults.jsp?lang=en&treaty_id=2.
3. Кубах А.І. Право інтелектуальної власності : навчальний посібник. Харків : ХНАМГ, 2008. 149 с. URL: <http://radnuk.info/pidrychnuku/itel-vlasnist/469-kybax.html>.
4. Ромашко А.С., Верба І.І., Пригода В.В. Міжнародні договори та угоди у сфері інтелектуальної власності : навчальний посібник. Київ : НТУУ «КПІ», 2013. 160 с.
5. Підпригора О.А., Бутнік-Сіверський О.Б., Дроб'язко В.С. та ін. Право інтелектуальної власності : академічний курс : підручник для студентів вищих навчальних закладів. 2-ге вид., переробл. та доп. Київ : Ін Юре, 2004. 672 с.
6. Всесвітня організація інтелектуальної власності. URL: <https://www.wipo.int/export/sites/www/treaties/en/documents/pdf/hague.pdf>.
7. Всесвітня організація інтелектуальної власності. URL: https://www.wipo.int/export/sites/www/treaties/en/documents/pdf/madrid_marks.pdf.